

Натисніть тут, щоб

КУПИТИ КНИГУ НА САЙТІ

або

замовляйте по телефону:

(0352) 28-74-89, 51-11-41

(067) 350-18-70

(066) 727-17-62

Каніщенко А. П.

Словник багатозначної лексики з дидактичною системою вправ для учнів початкової школи

*Рекомендовано Вченою радою
Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова*

Тернопіль
Навчальна книга — Богдан

УДК 81.374.3-072.2
ББК 81.2 Укр-922
К19

Рецензенти:

учитель-методист Вінницької ЗОШ №1
імені М. Пирогова, заслужений учитель України
Кукса В.М

викладач-методист кафедри теорії та психології початкової освіти Київського міського педагогічного університету імені Б. Грінченка
Солдатова Л.В.

*Рекомендовано Вченою радою Національного педагогічного
університету імені М.П. Драгоманова
(Протокол №2 від 25 вересня 2009 р.)*

Каніщенко А. П.

К19 Словник багатозначної лексики з дидактичною системою вправ для учнів початкової школи. — Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2010. — 160 с.

ISBN 978-966-408-542-4

У посібнику подається тлумачення багатозначних іменників, прикметників та дієслів, що зустрічаються на сторінках Букварів та підручників “Рідна мова” для учнів початкових класів. Лексика пояснюється на високохудожніх прикладах, запозичених із одинадцятитомного Словника української мови (К.: Наукова думка).

Для закріплення знань та розвитку зв’язного мовлення з використанням багатозначної лексики пропонується дидактична система вправ, спрямована на розвиток розумової активності, допитливості, пізнавальної діяльності та інтересу школяра до рідного слова.

Для вчителів і учнів початкових класів.

*Охороняється законом про авторське право.
Жодна частина цього видання не може бути відтворена
в будь-якому вигляді без дозволу автора чи видавництва.*

УДК 81.374.3-072.2
ББК 81.2 Укр-922

ISBN 978-966-408-542-4

© Навчальна книга — Богдан,
майнові права, 2010

ВСТУП

У Державному стандарті початкової загальної освіти в Україні зазначено, що зміст предмета українська мова повинен будуватися на основі комунікативно-діяльнісного підходу, який передбачає активну участь школярів у навчальному процесі з мови, де особливого значення набувають мовленнєві вміння.

Реалізація завдань із удосконалення якості навчання і виховання у початковій школі неможлива без роботи над систематичним і цілеспрямованим збагаченням словникового запасу як однієї з провідних умов загального розвитку молодших школярів.

Збагачення словника учнів на уроках мови повинно відбуватися не тільки в процесі вивчення елементів лексики, але й під час опрацювання граматики та орфографії. На уроках рідної мови учні оволодівають словами та їхніми формами, вчать розуміти семантику слів, використовувати лексичні одиниці якомога точніше і доречніше у мовленнєвій практиці як у школі, так і в повсякденному житті.

Розширенню й активізації словника учнів, розвитку їхнього мислення сприяють вправи на спостереження за багатозначністю слів.

Учні, виконуючи ряд вправ на спостереження за мовним явищем, насамперед повинні усвідомити, що одне й те ж слово може мати кілька значень.

Наступна робота передбачає самостійне з'ясування учнями значення багатозначних слів в окремих словосполученнях і реченнях, а також побудову речень, у яких запропоновані багатозначні слова були б вжиті в різних значеннях.

Такі вправи не тільки збагачують словниковий запас дітей, а й виховують у них уважне ставлення до слова, розвивають мовне чуття.

Учитель початкових класів, опрацьовуючи з дітьми багатозначні слова, повинен пояснити, що полісемія слів мож-

лива завдяки тому, що між окремими явищами і предметами є багато спільних ознак. Внаслідок цього одним і тим же словом можна назвати схожі між собою предмети та явища. Отже, джерелом багатозначності (полісемії) є перенесення значень слів.

Проте дуже часто діти плутають багатозначність з омонімією. Як же їх розрізнити? Треба пояснити, що кожне вторинне значення багатозначного слова пов'язане з його первинним значенням (*крила* птаха і *крила* літака). Омоніми ж спільного у значенні не мають, лише звучать однаково (*коса* дівоча і *коса* піщана; *лава* для сидіння і *лава* як географічне поняття). Запропонований у методичному посібнику матеріал, розкриваючи багатство рідної мови, сприятиме розвитку навчально-пізнавального інтересу учнів початкових класів, їхньої творчої активності. Подані вправи ґрунтовно підготують учнів 3-4 класів до вивчення явища полісемії у середніх класах, а матеріал для написання творів за початком, фрагментом основної частини, кінцівкою, тематичною групою лексики та опорними реченнями допоможе кожному учневі початкових класів на уроках рідної мови своєчасно проявляти свої потенційні можливості й поступово, крок за кроком, їх розвивати.

Речення з високохудожніх творів українських письменників, які подаються для пояснення багатозначних іменників, прикметників та дієслів, учителі можуть успішно використовувати в роботі над вивченням інших тем на уроках рідної мови. Наприклад, вивчаючи тему “Речення”, можна запропонувати учням різноманітні завдання на матеріалі окремих речень, поданих у посібнику:

- запишіть речення, підкресліть головні та другорядні члени;
- поширте речення однорідними членами;
- запишіть речення так, як запам'ятали;
- самостійно складіть речення, виділіть головні члени;

Вправа 14

1. Із перших букв поданих слів складіть слово. Поясніть його значення у кожному реченні.

Півонія, лілія, ірис, троянда.

- Десять тут струмочок є один.

Ходім його шукати!

Змайструєм *плім* з очеретин –

поїдем мандрувати. (М. Пригара)

- На *плім* злетів півень і кукурікає, аж луна розлягається.

2. У якому реченні слово *плім* можна замінити словами *огорожа*, *тин*?

Вправа 15

1. Уявіть, що до вашого класу завітали Знайко та Незнайко. Вони попросили вислухати їх і допомогти розв'язати суперечку. В чому ж вона полягає? Прочитайте (прослухайте).

У школі ми вивчали назви істот і неістот. Учитель запитав: “На яке питання відповідає слово *кінь*?” Я, Знайко, відповів, що до цього слова ставимо питання *хто?*, а Незнайко сказав, що воно відповідає на питання *що?* Учитель похвалив нас обох. А коли я запитав, чому він нас хвалить, то вчитель сказав: “Думай, думай, Знайку”. От ми з Незнайком і сперечаємось, хто ж із нас дав правильну відповідь. А ви, діти, як думаєте?

2. Складіть три речення зі словом *кінь* (свійська тварина, шахова фігура, спортивний інвентар). Так ви зможете пояснити Знайкові та Незнайкові, за що вчитель похвалив їх обох.

Вправа 16

Допишіть визначення, скориставшись підказками. Складіть і запишіть речення, в яких одне з цих слів (на вибір) мало б різні лексичні значення.

- Засіб для шиття — це ...
Колючки на тілі деяких тварин — це ...
Листя хвойних рослин — це ... (Г...)
- Майданчик для спортивних ігор, змагань — це ...
Відігнуті краї капелюха, бриля — це ...
Ділянка землі, що використовується під посіви — це ... (П...)
- Наша планета — це ...
Суходіл — це ...
Країна, край, держава — це ... (З...)

Вправа 17

1. Із поданих складів утворіть слова, що відповідають вказаним лексичним значенням та звуковим моделям.

кущова рослина

ягоди цієї рослини

[- o | - □ | - o]

Забрав юнак батькову скрипку і подався у світ. По-мандрувала із ним від села до села ніжна музика, яка запалювала у серцях слухачів племінь добра.

.....

Їжачок і Білочка

Опорна група лексики

Іменники	Прикметники	Дієслова
ліс	сосновий	прокинувся
їжачок	працьовитий	дріботить
білочка	рудохвоста	зустріла
грибочки	молоденькі	виднілися
яблучка	червонобокi	попадалися

Опорні речення

Якось на галявині зустріла рудохвоста Білочка Їжачка. Подріботіли вдвох, весело розмовляючи, пісеньку мугикаючи.

Весняні струмки

Опорна група лексики

Іменники	Прикметники	Дієслова
струмки	веселі	дзвенять
сонечко	привітне	посилає
земля	сонна	пробуджується
квіти	різнобарвні	красуються

Опорні речення

Привітне весняне сонечко посилає на землю теплі промені. Дзвенять, співають веселі струмочки.

Осінь-трудівниця

Опорна група лексики

Іменники	Прикметники	Дієслова
вересень	теплий	завітав
осінь	багрянолиста	посміхається
поля	щедрі	вродили
сади	обважнілі	чекають
сонце	привітне	притомилося
птахи	голосисті	готуються

Опорні речення

Непомітно завітав у гості теплий вересень. Обважнілі від плодів сади чекають дбайливих рук трударів.

АЛФАВІТНИЙ ПОКАЖЧИК

Багатий 30	Давній 33
Батьківщина 7	Дарувати 50
Бити 47	День 11
Бігти 47	Дзвеніти 50
Білий 30	Дзвінок 11
Блідий 30	Дикий 33
Брат 7	Дім 12
Великий 30	Довгий 33
Веселий 31	Дорогий 33
Вивести 47	Дошка 12
Вилетіти 48	Дріботіти 51
Вилити 48	Дути 51
Виходити 48	Дужий 34
Вишня 7	Жовтий 34
Вік 8	Журавель 12
Вітати 49	Заглядати 52
Вічний 31	Закривати 52
Вузький 31	Залізний 34
В'язати 49	Збирати 52
Гіркий 32	Зелений 35
Голка 8	Земля 13
Голова 8	Зірка 13
Гора 9	Злий 35
Горіти 49	Зникати 53
Горіх 9	Зуб(чик) 13
Горобина 9	Зупиняти 53
Гострий 32	Іти 54
Грати 50	Ім'я 14
Гребінь (гребінець) 10	Їсти 54
Груша 10	Калина 14
Густий 32	Калиновий 35

Карта 15
Картопля 15
Каса 15
Кислий 36
Кінь 16
Кликати 55
Клітка 16
Колисати 55
Колона 17
Корабель 17
Край 17
Кришталь 18
Лагідний 36
Ласкавий 36
Летіти 55
Лист 18
Лінійка 19
Ловити 56
Льон 19
Майоріти 56
Малина 19
Мандрувати 56
Машина 20
Міцний 37
Морква 20
Мріяти 57
Мудрий 37
Мчати 57
Набігати 57
Насіння 21
Нести 58
Ніжка 21
Падати 58

Палати 59
Палити 59
Пам'ять 21
Пекти 59
Перебирати 60
Перебігати 60
Переборювати 61
Перебувати 61
Перевіряти 62
Переводити 62
Переганяти 62
Передавати 63
Переживати 63
Переносити 64
Переходити 64
Писати 65
Питати 65
Підбирати 66
Підкидати 66
Пірнати 66
Плакати 67
Плести 67
Пливти 68
Плитка 22
Пліт 22
Поле 23
Поважний 37
Прекрасний 38
Рахувати 68
Рвати 69
Рівний 38
Рідний 38
Різкий 39

Робити 69
Розкішний 39
Рости 70
Ручка 23
Садити 70
Свіжий 39
Світ 24
Сила 24
Сини 24
Сім'я 25
Сітка 25
Скидати 70
Складати 71
Слава 26
Слива 26
Слухати 71
Солити 72
Солоний 39
Співати 72
Спритний 40
Срібний 40
Старий 40
Ставати 73
Ставити 73
Стукати 73
Сцена 27
Твердий 41
Теплий 41
Терпкий 41
Тягнути 74
Форма 27
Хитрий 42
Ходити 74

Хороший 42
Цікавий 42
Цілий 43
Чарівний 43
Час 28
Чистий 43
Чорний 43
Чудовий 44
Шипшина 28
Шовковий 44
Щирий 44
Ясний 45

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

Артем. — П. Гулак-Артемівський
Бедз. — Д. Бедзик
Бойко — Г. Бойко
Вас. — С. Васильченко
Вільде — Ірина Вільде
Вовч. — Марко Вовчок
Вор. — П. Воронько
Вороний — М. Вороний
Гл. — Л. Глібов
Гол. — А. Головка
Д. Гол. — Д. Головка
Гонч. — О. Гончар
Граб. — П. Грабовський
Грінч. — Б. Грінченко
Гр.Тют. — Григір Тютюнник
Десн. — О. Десняк
Дм. — Л. Дмитерко
Довж. — О. Довженко
Донч. — О. Донченко
Дор. — П. Дорошко
Досв. — Олесь Досвітній
Еллан — Василь Еллан (Блакитний)
Заб. — Л. Забашта
Збан. — Ю. Збанацький
Ів. — О. Іваненко
Ільч. — О. Ільченко
Кач. — Я. Качура
Кв.-Осн. — Г. Квітка-Оснів'яненко
Коб. — О. Кобилянська
Кобр. — Н. Кобринська
Коз. — В. Козаченко
Кол. — П. Колесник
Коп. — О. Копиленко
Корн. — О. Корнійчук
Котл. — І. Котляревський
Коц. — М. Коцюбинський
Крим. — А. Кримський
Кроп. — М. Кропивницький
Кундзич — О. Кундзич
Куч. — В. Кучер

Л.Укр. — Леся Українка
Март. — Л. Мартович
Минко — В. Минко
Мирн. — Панас Мирний
Мур. — І. Муратов
Мушк. — Ю. Мушкетик
Нагн. — М. Нагнибіда
Нар.мудрість — Народна мудрість
Нех. — І. Нехода
Н.-Лев. — І. Нечуй-Левицький
Ном. — М. Номис
Н.тв. — Народна творчість
О.В. — Остап Вишня
Олесь — Олександр Олесь
Панч — П. Панч
Перв. — Л. Первомайський
Риб. — Н. Рибак
Рил. — М. Рильський
Руд. — М. Руденко
Рудан. — С. Руданський
Скл. — С. Скляренко
См. — Ю. Смолич
Сміл. — Л. Смілянський
Соб. — В. Собко
Сос. — В. Сосюра
Ст. — М. Стельмах
Сух. — В. Сухомлинський
Тич. — П. Тичина
Ткач. — В. Ткаченко
Ткач — Д. Ткач
Томч. — М. Томчаний
Трубл. — М. Трублаїні
Тул. — З. Тулуб
Турч. — А. Турчинська
Т.Ш. — Тарас Шевченко
Тют. — Григорій Тютюнник
Укр.прислів'я — Українські прислів'я
Укр.страви — Українські страви
Уп. — М. Упеник
Фр. — І. Франко
Хижняк — А. Хижняк
Хотк. — Г. Хоткевич
Цюпа — І. Цюпа

Черн. — М. Чернявський
Шиян — А. Шиян
Шог. — Я. Шоголів
Ян. — Ю. Яновський

Відгадки до загадок, кросвордів, ребусів

- с. 76. Вправа 3. Гриб, стілець.
Вправа 4. Гребінець, пилка, часник.
- с. 77. Вправа 6. Сітка.
Вправа 7. Слива.
- с. 79. Вправа 11. Журавель (колодязь і птах).
- с. 82. Вправа 16. Голка (голки), поле (поля), Земля (земля).
Вправа 17. Калина, дошка, картопля.
- с. 88. Вправа 28. Рим—мир.
- с. 89. Вправа 29. Голова.
Вправа 30. Кінець.
- с. 97. Вправа 10. Лисиця, білочка.
- с. 99. Вправа 13. Поле.
- с. 115. Вправа 4. В'язати. Комбайн.
- с. 118. Вправа 8. Зерно, гриби, машина.
- с. 122. Вправа 14. Робити.
- с. 128. Вправа 23. 1. Паста. 2. Суниця. 3. Сніг. 4. Весна.
5. Зошит. 6. И. — Писати.
- с. 129. Вправа 25. Сніг, мрія, свічка.
- с. 130. Вправа 26. 1. Жук. 2. Дощ. 3. Кавун. 4. Літак.
5. Дим. — Ждати.
- с. 130. Вправа 27. Річка, окунь, берег, килим, тополя,
син. — Робити.
- с. 131. Вправа 29. 1. Бджола. 2. Дятел. 3. Екскаватор. 4. Рак.
5. Жук. 6. Антена. 7. Телевізор. 8. И. — Одержати.

ЗМІСТ

Вступ	3
Пояснення багатозначних іменників, прикметників та дієслів на прикладах речень із художніх творів	6
Іменники	6
Прикметники	29
Дієслова	46
Система вправ з використанням багатозначних іменників, прикметників та дієслів	75
Іменник	75
Прикметник	91
Дієслово	114
Опорний матеріал з використанням полісемічної лексики для написання творів за початком, основною частиною, кінцівкою та тематичною групою лексики	135
Іменник	135
Прикметник	140
Дієслово	145
Алфавітний покажчик	151
Список умовних скорочень	154

Навчальне видання

КАНІЩЕНКО Антоніна Пантелеймонівна

Словник багатозначної лексики
з дидактичною системою вправ
для учнів початкової школи

*Рекомендовано Вченою радою
Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова*

Головний редактор *Богдан Будний*
Редактори *Ірина Чоренька, Оксана Базан*
Обкладинка *Ростислава Крамара*
Комп'ютерна верстка *Ольги Швед*

Підписано до друку 14.10.2010. Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Гарнітура Таймс. Умовн, друк. арк. 5,58. Умовн, фарбо-відб. 5,58.

Видавництво «Навчальна книга — Богдан»
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців
ДК №370 від 21.03.2001р.

Навчальна книга — Богдан, а/с 529, м.Тернопіль, 46008
тел./факс (0352) 52-06-07; 52-05-48; 52-19-66
publishing@budny.te.ua www.bogdan-books.com

ISBN 978-966-408-542-4

9 | 789664 | 085424 |